

Ольга Євгенівна САМБІР,

кандидат юридичних наук,
адвокат (м. Хмельницький),
sambir.olga2017@gmail.com,

Марина В'ячеславівна БОРИСЛАВСЬКА,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права,
civil@univer.km.ua

УДК 347.711

РОЗМЕЖУВАННЯ ФОРВАРДНОГО КОНТРАКТУ ТА ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ

Стаття присвячена аналізу поняття форвардного контракту та його відмежуванню від деяких цивільно-правових договорів про передачу майна у власність (договору купівлі-продажу, договору поставки). Розкривається значення та переваги форвардних контрактів для обох сторін договору. В дослідженні насамперед аналізуються та зіставляються форвардний контракт і договір купівлі-продажу (договір поставки). Досліджуються ознаки зазначених договорів за такими критеріями: вид торгівлі, предмет договору, зіставлення часу укладення договору та часу передачі товару, строк передачі, ризиковість (алеаторність) як ознака правочину, ціна, сторони договору, форма договору. Зазначене порівняння оформлене у вигляді таблиці. Обґрунтовується, що форвардний контракт — це такий договір купівлі-продажу, який володіє спеціальними ознаками, серед яких — наявність відповідних реквізитів форвардного контракту, передбачених законодавством, зокрема Положенням про вимоги до стандартної (тилової) форми деривативів; зобов'язання передати товар у майбутньому у визначений строк та ціною, визначеною в момент укладен-

ня контракту. Обґрунтовано, що будь-який вид договору купівлі-продажу (поставка, контрактація сільськогосподарської продукції, постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу) може бути віднесений до форвардних контрактів, відповідно — деривативів. Відповідно, вони характеризуються як ознаками певного виду договору купівлі-продажу, так і ознаками форвардних контрактів. Детально охарактеризовані такі умови форвардних контрактів, як базовий актив та вартість контракту (ціна виконання). Зазвичай базовим активом форвардних контрактів є сільськогосподарська продукція. Виявлено, що вартість товару за форвардним контрактом на тотожній ринковій ціні цього товару. Теоретичні висновки підтверджуються аналізом судової практики України. З'ясований перелік особливостей (критеріїв), які дозволяють зробити висновок, чи є певні договори купівлі-продажу одночасно і форвардними контрактами.

Ключові слова: форвардний контракт, дериватив, договір купівлі-продажу, договір поставки, вартість контракту, ціна виконання, базовий актив контракту.

Україна — держава з ринковою економікою. І незважаючи на всю специфічність вітчизняної економіки, існують ті базові поняття, категорії, механізми, які є необхідним та важливим елементом сучасного ринку. Серед таких підстав виникнення правовідносин — форвардні контракти. Більше того, науковці вбачають актуальність деривативів (а серед них і форвардних контрактів), виходячи із підвищеної невизначеності економіки країни, неможливості мобілізації капіталу лише за рахунок стандартних фінансових інструментів [1, с. 242]. Деривативи створюють можливість для хеджування ризиків і планування бізнесу з можливими прибутками та мінімальними витратами, також мають чітку юридичну конструкцію і, по суті, є особливим видом договору. Але їх використання в українській торговій практиці ускладнюється нестабільністю, а подекуди взагалі суперечливістю законодавства [2, с. 153].

Форвардні контракти характеризуються досить специфічною сферою свого застосування. Відповідно важливим є питання їх розмежування з іншими цивільно-правовими договорами.

Мета статті — визначити правові підстави віднесення цивільно-правового договору до форвардного контракту в розумінні підп. 14.1.45.3 та 14.1.71 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України (ПК України); з'ясувати відмінність між форвардним контрактом та договором купівлі-продажу (договором поставки). Досягнення визначеної мети здійснюється через з'ясування відповідей на такі питання:

— розмежування форвардного контракту з договором купівлі-продажу (договором поставки);

— відмінність форвардного контракту як дериватива від цивільно-правового договору;

— чи можливо за формою цивільно-правового договору визначити належність його до форвардного контракту чи до договору купівлі-продажу (договору поставки);

— чи можливо за згодою сторін внести зміни до умов форвардного договору після його укладення, зокрема щодо зміни кількості базового активу або ціни та чи є цивільно-правовий договір, в умовах якого передбачено можливість внесення таких змін, форвардним контрактом;

— чи є форвардним контрактом цивільно-правовий договір, в якому після його укладення додатковою угодою збільшено розмір загального обсягу поставки;

— чи є порушенням вимог п. 10 Положення про вимоги до стандартної (типової) форми деривативів такі відхилення щодо обов'язкових реквізитів форвардного контракту: по-перше, вживання замість назви контракту «форвардний контракт» такої назви документа, як «контракт», «договір купівлі-продажу» (або «договір поставки»); по-друге, визначення, що товар, який є предметом купівлі-продажу, є базовим активом контракту.

Нормативною базою врегулювання відносин щодо форвардного контракту є Цивільний кодекс України [3] (ЦК України), Податковий кодекс України [4], Господарський кодекс України [5] (ГК України), постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про вимоги до стандартної (типової) форми деривативів» [6].

Перше питання, поставлене в цьому дослідженні, — *в чому полягає відмінність між форвардним контрактом, поняття якого викладені у п.п. 14.1.45.3 п. 14.1 ст. 14 ПК України, та договором купівлі-продажу (договором поставки).*

Встановлення відмінностей між форвардним контрактом та договором купівлі-продажу (поставки) потребує аналізу актів законодавства, якими врегульовуються зазначені правочини.

Загальні положення про договір купівлі-продажу та його різновиди (зокрема, й договір поставки) врегульовані гл. 54 ЦК України, а також значною кількістю інших нормативних актів різної юридичної сили, в т. ч. ГК України. Згідно зі ст. 655 ЦК України за договором купівлі-продажу продавець передає чи зобов'язується передати майно (товар) у власність покупцеві, а покупець, у свою чергу, приймає чи зобов'язується прийняти майно (товар) та сплатити за нього визначену грошову суму.

Закріплені у ЦК України різновиди договору купівлі-продажу (роздрібна купівля-продаж, поставка, контрактація сільськогосподарської продукції, постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу) характеризуються загальними ознаками договору купівлі-продажу, проте й мають власні риси, що дозволяє виокремити їх до певного виду. Зазвичай їх розмежування відбувається за такими критеріями:

— предмет (речі чи майнові права; речі рухомі чи нерухомі; речі визначені родовими ознаками або визначені індивідуальними ознаками; речі замінні чи незамінні; речі наявні на момент існування договору чи «майбутні» тощо);

— сторони (загальний чи спеціальний суб'єкт);

— наявність строку (строків) як істотної умови договору;

— характеристика договору як публічного та (або) договору приєднання, чи відсутність такої характеристики;

— інші критерії.

Оцінка певного договору як різновиду договору купівлі-продажу свідчить про врегулювання його положеннями законодавства про цей договір (наприклад, поставки) та про можливість субсидіарного застосування до нього положень про договір купівлі-продаж. Так, відповідно до ч. 2 ст. 712 ЦК України до договору поставки застосовуються загальні положення про купівлі-продаж, якщо інше не встановлено договором, законом або не випливає з характеру відносин сторін [3].

Разом з тим, у юридичній літературі традиційно виділяють й інші види договору купівлі-продажу, а серед них так звані біржові угоди. Проте в законодавстві України немає чіткої класифікації біржових угод, не визначені вони і ГК України. У Законі України «Про товарну біржу» серед біржових операцій розрізняють купівлі-продаж, поставку та обмін (ч. 1 ст. 15) [7]. Отже, законодавець не досить методично грамотно підійшов до переліку видів біржових угод, хоча деколи можна побачити й іншу класифікацію, а саме: оптові, форвардні, ф'ючерсні та опціонні угоди [2, с. 154].

Що стосується форвардних контрактів, то щодо них відсутнє належне правове регулювання. Правові норми, що стосуються цього питання, містяться у незначній кількості нормативних актів. Основними серед таких є ПК України та Положення про вимоги до стандартної (типової) форми деривативів (далі — Положення) [6]. Частина актів законодавства стосується форвардних контрактів лише опосередковано. Наприклад, на рівні підзаконних актів врегулюється страхування посівів, майбутнього врожаю, сільськогосподарської продукції, яка є базовим активом згідно з державними форвардними контрактами на закупівлі зерна, іншої сільськогосподарської продукції (Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 21 травня 2014 р. № 1501 «Про деякі питання здійснення страхування посівів та майбутнього врожаю озимих зернових сільськогосподарських культур з державною підтримкою від сільськогосподарських ризиків на весь період вирощування» [8]; Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 30 жовтня 2012 р. № 1968 «Про деякі питання здійснення страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» [9].

Згідно з п. п. 14.1.45.3 п. 14.1 ст. 14 ПК України *форвардним контрактом є цивільно-правовий договір, за яким продавець зобов'язується в майбутньому в установлений строк передати ба-*

зовий актив у власність покупця на визначених умовах, а покупець зобов'язується прийняти в цей строк базовий актив та сплатити за нього визначену цим договором ціну. Усі умови форварду визначаються сторонами контракту під час його укладення [4]. Форвард є вдалим засобом страхування прибутку. У момент укладення такої угоди фіксуються суттєві умови контракту, такі як строк, кількість товару, його ціна, але до настання визначеного строку поставка не проводиться. Таке страхування ризиків називається хеджуванням [10, с. 75].

Таким чином, якщо б не була фактична ціна базового активу до моменту виконання основного договору, він буде проданий чи придбаний за заздалегідь встановленою твердою ціною [11; 12, с. 153]. З одного боку, через коливання цін кожна зі сторін, зрозуміло, може опинитися як у вигазі, так і в програзі. Але з іншого боку, продавець, який трохи втратив у ціні, одержав можливість гарантованого збуту свого товару та уникнув зайвих витрат на пошуки покупців та рекламу, зміг більш чітко спланувати й оптимізувати рух товарних та фінансових потоків. Традиційно товарні форвардні контракти застосовуються в сільському господарстві, що й підтверджується аналізом судової практики [13; 14; 15]. Це дозволяє сільгоспвиробникам гарантовано й безбитково реалізувати майбутній урожай незалежно від примх погоди і стрибків цін [11]. До речі, вважається, що форвардні контракти виникли близько чотирьохсот років тому саме як угоди про продаж майбутнього урожаю [2, с. 154].

Отже, укладання такого правочину в сучасних умовах надає продавцю додаткові фінансові можливості, а покупцю — можливість страхування від інфляційних ризиків та зміни цін [2, с. 154].

Якщо говорити про валютні форвардні контракти, то метою їх укладення є запобігання ризиків зміни в майбутньому курсів валют і відсоткових ставок за депозитами в іноземній валюті. Сторонами форвардних валютних контрактів можуть бути банки-резиденти й банки-нерезиденти України. Вони зобов'язані встановлювати визначену відсоткову ставку та курс на визначений період часу для погодженої суми валюти, починаючи зі встановленої контрактом майбутньої дати розрахунків (мінімум один місяць з дати укладання контракту). До форвардів, як правило, належать угоди про купівлю-продаж, в яких проміжок часу між датою укладання контракту й датою проведення обміну активами перевищує два робочі дні. Якщо такий проміжок менше, угоди називаються спот [11]. Хоча може мати місце й інший порядок та строки виконання сторонами договірних обов'язків. Наприклад, за форвардними біржовими контрактами № 724 Ф та № 725 Ф від 24 травня 2012 р., укладеними між ТОВ «Енселко Агро» (продавець) та державною спеціалізованою бюджетною установою «Аграрний фонд» (покупець) передбачений такий порядок розрахунків: покупець упродовж трьох робочих днів з моменту укладання контракту зобов'язується перерахувати кошти (авансовий платіж) на поточний рахунок продавця в розмірі 50 % від суми контракту. Продавець у день надходження авансового платежу на свій поточний рахунок

видає покупцю податкову накладну на відповідну суму. Остаточний розрахунок здійснюється впродовж трьох робочих днів після поставки товару відповідно до цього контракту, надання документів, передбачених контрактом [13].

Із всього зазначеного можна зробити висновок, що окремі договори купівлі-продажу (та її видів — поставки, контрактації сільськогосподарської продукції, постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу) можуть бути віднесені до форвардних контрактів, відповідно — деривативів. А отже, характеризуються як ознаками певного виду договору купівлі-продажу, так і ознаками форвардних контрактів.

Отже, не можна говорити про *відмінність* форвардного контракту від договору купівлі-продажу (поставки). *Форвардний контракт — це різновид договору купівлі-продажу, який характеризується специфічними ознаками.* Найголовніша із таких специфічних ознак — це наявність відповідних реквізитів форвардного контракту, передбачених у положенні. Інші особливі умови форвардних контрактів у зіставленні з договором купівлі-продажу та договором поставки представлені в табл. 1.

Таблиця 1

**Зіставлення особливостей форвардного контракту,
договору купівлі-продажу та договору поста**

Критерій для розмежування	Договір купівлі-продажу	Договір поставки	Форвардний контракт
Вид торгівлі	як оптова, так і роздрібна	оптова	оптова
Предмет договору	назва цієї ознаки у тексті договору — <i>предмет</i>	назва цієї ознаки у тексті договору — <i>предмет</i>	назва цієї ознаки у тексті договору — <i>базовий актив контракту</i>
	речі (рухомі, нерухомі), майнові права	речі рухомі	речі рухомі
	як <i>індивідуально</i> визначені речі, так і речі, визначені родовими ознаками (замінні)	зазвичай <i>замінні</i> (родові) речі, проте можуть бути й <i>індивідуально</i> визначеними	тільки речі, визначені родовими ознаками (<i>тобто замінні</i> речі), які легко стандартизувати та які відповідають встановленим стандартам
	за загальним правилом — речі, <i>не обмежені в цивільному обороті</i> . Речі, <i>обмежені в цивільному обороті</i> , можуть бути лише за наявності відповідного дозволу	речі, <i>не обмежені в цивільному обороті</i>	речі, <i>не обмежені в цивільному обороті</i>

Продовження табл. 1

Зіставлення часу укладення договору та часу передачі товару	зазвичай збігаються, проте за домовленістю сторін передача товару може здійснюватися й у майбутньому, проте, як правило, через незначний строк	визначаються за домовленістю сторін. Як правило, не збігаються	не збігаються згідно з нормою закону (передача товару — завжди у майбутньому)
Строк передачі	зазвичай не є істотною умовою	зазвичай є істотною умовою	істотна умова
Ризиковість (алеаторність) як ознака правочину	не властиве	не властиве	дуже ризиковий для обох сторін: прибутки та збитки стають відомими сторонам зазвичай лише після реалізації (виконання) контракту
Ціна	назва цієї ознаки у тексті договору — <i>ціна</i>	назва цієї ознаки у тексті договору — <i>ціна</i>	назва цієї ознаки у тексті договору — <i>вартість контракту, ціна виконання</i>
	може і не бути істотною умовою. Визначається домовленістю сторін; на окремі види майна може встановлюватися державою	істотна умова. Визначається домовленістю сторін; на окремі види майна може встановлюватися державою	істотна умова
			гарантована впродовж строку дії договору (незалежно від інфляції, зміни курсу валют, зміни ринкових цін на товар тощо). Визначається згідно домовленістю сторін на момент укладення договору
Сторони договору	будь-які суб'єкти цивільного права	суб'єкти підприємницької діяльності	будь-які суб'єкти цивільного права

Закінчення табл. 1

Форма договору	<i>може бути:</i> усна, письмова (проста чи нотаріально посвідчена), конклюдентні дії. <i>Залежить</i> від суб'єктів, ціни договору, предмета договору, деколи — строку, бажання сторін	проста письмова	проста письмова. Обов'язкова наявність реквізитів, встановлених Положенням про вимоги до стандартної (типової) форми деривативів
----------------	--	-----------------	--

Таким чином, форвардним контрактом є лише той договір купівлі-продажу чи поставки, який відповідає вимогам, передбаченим положенням, зокрема щодо наявності обов'язкових реквізитів форвардного контракту.

Зупинимося детальніше на *відмінності форвардного контракту як деривативу від цивільно-правового договору*. Згідно з п. 14.1.45 ст. 14 ПК України *деривативом* є стандартний документ, який засвідчує право та/або зобов'язання придбати або продати в майбутньому цінні папери, матеріальні чи нематеріальні активи, а також кошти на визначених ним умовах. Згідно з п. п. 14.1.45.3 п. 14.1 ст. 14 ПК України до деривативів належить і форвардний контракт [4].

Залежно від того, що саме продається або купується як базовий актив — товари, цінні папери чи валютні кошти — деривативи поділяються відповідно на товарні, фондові або валютні. Стандартна (типова) форма деривативів і порядок їх випуску та обігу встановлюються законодавством. Деривативи (форвардний контракт, ф'ючерсний контракт та опціон) належать і до попередніх договорів [11].

Як уже зазначалося, форвардний контракт як дериватив *вирізняється серед цивільно-правових договорів вимогами до стандартної форми форвардного контракту, передбаченого положенням* [6]. Отже, форвардний контракт повинен мати такі *реквізити*:

- назва контракту;
- сторони контракту;
- базовий актив контракту та його характеристики;
- кількість базового активу;
- вартість контракту;
- ціна виконання;
- термін виконання;
- порядок оплати придбаного (проданого) базового активу;
- відповідальність сторін у разі невиконання чи неналежного виконання зобов'язань, встановлених цим контрактом;
- порядок розгляду спорів, що виникають під час укладення та виконання контракту;
- адреси, підписи, печатки, реквізити банківських рахунків (для юридичних осіб) та паспортні дані (для фізичних осіб) сторін контракту [6].

Із зазначених у Положенні вимог також можна зробити висновок, що така умова договору, як ціна, у форвардному контракті розкривається через категорії *вартість контракту*, *ціна виконання* [6]. При укладенні форвардного контракту сторони узгоджують ціну, за якого буде виконуватися правочин. Така ціна називається ціною поставки. Ціна залишається незмінною протягом усього часу дії форвардного контракту. Для кожного моменту часу форвардна ціна для такого базисного активу — це ціна поставки, що зафіксована у форвардному контракті, який був укладений до цього моменту [10, с. 74].

Процедура попереднього визначення та фіксації ціни дає змогу хеджувати ризики за допомогою форвардних контрактів. Визначивши наперед ціну інструменту, який буде проданий у майбутньому, і продавець, і покупець стають незалежними від ризику зміни ринкової ціни протягом форвардного періоду. Форвардна угода не дає змоги продавцеві дістати перевагу від підвищення ціни, а покупцеві — від зниження ціни протягом форвардного періоду [2, с. 154]. Продавець товару завдяки форвардній операції може зафіксувати ціну і заздалегідь покрити свої витрати на виробництво товару, а покупець уникає ризику підвищення ціни на цей товар. Отже, успіх від укладення форвардного контракту значною мірою залежить від уміння передбачити майбутню ціну базового активу, який покладено в основу договору [2, с. 154].

Вартість товару за форвардними угодами відрізняється від його вартості за касовими операціями. Вона може визначатися як на момент укладення контракту, так і на момент розрахунків або поставки. Ціною виконання за форвардною угодою (яка визначається на момент її виконання) є, як правило, середнє біржове значення ціни на товар. Форвардна вартість є результатом оцінки учасниками біржових торгів всіх факторів, що впливають на ринок, і перспектив розвитку подій на ньому [16].

Аналогічно предмет договору у форвардному контракті має спеціальну назву — *базовий актив контракту*. Базовим активом (предметом договору) можуть бути цінні папери, матеріальні або нематеріальні активи, а також кошти. Залежно від виду базового активу передбачаються і його характеристики. Наприклад, якщо ним є цінні папери, то вказується емітент, вид цінного паперу, його номінальна вартість, термін обігу; якщо базовий активи — кошти, то зазначається вид валюти; для інших товарів вказується асортимент [6]. Як показує судова практика, види базових активів, щодо яких укладаються форвардні контракти, є досить різноманітними. Так, предметом судового розгляду суду став форвардний контракт, базовим активом якого є об'єкти нерухомості (нежитлові приміщення), які до того ж були предметом іпотеки [17].

Важливий момент — речі, що є предметом (базовим активом) форвардного контракту, повинні бути визначені родовими ознаками. Відповідність речей такій ознаці також може бути предметом спору. Так, предметом іншого оспорюваного в суді договору були зернові,

зернобобові та масляничні культури, зокрема пшениця, ячмінь, кукурудза, жито, цукор врожаю 2003 року у відповідній кількості та певного класу [14]. Одна із сторін договору доводила, що цей товар є індивідуально визначеним (відповідно — незамінним), посилаючись на те, що індивідуалізуючою ознакою сільськогосподарської продукції є вказівка на те, що це врожай 2003–2004 року. Вищий господарський суд України як суд касаційної інстанції по цій справі зазначив, що у ч. 2 ст. 184 ЦК України зазначено, що річ є визначеною родовими ознаками за умови, що вона має ознаки, властиві всім речам такого ж роду і вимірюється числом, вагою, мірою. Річ, що має лише родові ознаки, є заміною. Індивідуально визначена річ є єдиною у своєму роді, відрізняється серед інших неповторними ознаками, виділена із загальної маси речей цього роду. Пшениця, жито та інші сільськогосподарські культури вимірюються вагою: числом та об'ємом, — а це означає, що вони є юридично замінними згідно з ч. 2 ст. 184 ЦК України.

Вищий господарський суд України вказав, що, як свідчать матеріали справи, товар зазначений у специфікації до форвардного контракту № 16 (пшениця, 4-й клас; пшениця, 3-й клас; пшениця, 5-й, 6-й клас; ячмінь фуражний; кукурудза фуражна; жито, група А; соняшник; цукор), визначений родовими ознаками, властивими всім речам того ж роду і вимірюється вагою, тобто є замінним. Врожай певного року без визначення його родових ознак не може бути самостійним предметом договору [14].

Дата, коли сторони підписують форвардний контракт, називається датою угоди. Дата, на яку учасники домовляються про здійснення операції купівлі-продажу, що і є предметом договору, називається датою платежу або розрахунків. Період від дати угоди до дати платежу називають форвардним [2, с. 154].

Виконання форвардного контракту відбувається через певний строк після його укладання. Основною метою такого відтермінування виконання зобов'язань щодо поставки та розрахунків по форвардній угоді є страхування від зміни курсів валют, вартості товару тощо. При цьому побічної метою може бути також отримання спекулятивного прибутку [18]. Проте форвардний контракт обов'язково повинен виконуватися. Як вказує О. Каленюк, умови будь-якого стандартного форвардного контракту є досить чіткими, й відмовитись від його виконання одна сторона може винятково за наявності згоди іншої сторони контракту [11]. На практиці у форвардних контрактах передбачаються досить серйозні штрафні санкції за їх невиконання або неналежне виконання. Наприклад, за невиконання форвардних біржових контрактів № 724 Ф та № 725 Ф від 24 травня 2012 р., укладених між ТОВ «Енселко Агро» та державною спеціалізованою бюджетною установою «Аграрний фонд», передбачені такі санкції:

— за невиконання продавцем умов контракту щодо обсягів поставки ним сплачується штраф у розмірі 20 відсотків вартості недопоставленого товару (п. 7.2 контрактів);

— у разі порушення покупцем строків оплати, установлених контрактом, покупець сплачує пеню в розмірі однієї облікової ставки НБУ, що діяла в період несвоєчасної оплати від вартості простроченого платежу (п. 7.4 контрактів);

— у разі виконання покупцем п. 5.1 та невиконання продавцем п. 2.1 цього контракту з продавця стягується пеня у розмірі 0,1 відсотка від вартості недопоставленого товару, з якого допущено прострочення виконання за кожен день прострочення, а за прострочення понад тридцять днів додатково стягується штраф у розмірі 7 відсотків указаної вартості (п. 7.5 контрактів) [13].

Актуальним є питанням, *чи можливо за формою цивільно-правового договору визначити належність його до форвардного контракту чи до договору купівлі-продажу (договору поставки)*. Щодо цього зазначимо таке. Згідно з ч. 1 ст. 639 ЦК України договір може бути укладений у будь-якій формі, якщо спеціальні вимоги щодо форми певного договору не встановлені законом. Вимоги щодо форми та реквізитів форвардного контракту чітко передбачені Положенням. Згідно з п. 7 цього Положення форвардний контракт (як і будь-який дериватив) підлягає укладенню *в письмовій формі* [6].

Якщо при цьому договір купівлі-продажу чи договір поставки містить *реквізити, передбачені п. 10 Положення, він є форвардним контрактом*.

Наступне важливе питання — *чи можливо за згодою сторін внести зміни до умов форвардного договору після його укладення (зокрема щодо зміни кількості базового активу або ціни)*. І *чи є цивільно-правовий договір, в умовах якого передбачено можливість внесення таких змін, форвардним контрактом*.

Згідно зі ст. 6 та ст. 627 ЦК України сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості. Ч. 1 ст. 651 ЦК України встановлює, що *зміна чи розірвання договору допускається лише за згодою сторін, якщо про інше не встановлено в договорі чи законі* [3]. Ця стаття як загальна норма не встановлює заборону щодо зміни окремих видів договорів.

Спеціальні норми, передбачені положенням, також не встановлюють заборони вносити зміни до форвардних контрактів чи інших видів деривативів.

Правило (речення) перше п. 10 зазначеного Положення вказує, що умови форвардного контракту визначаються за згодою сторін [6]. А враховуючи положення ч. 1 ст. 651 ЦК України можна зробити висновок, що *зміни у форвардний контракт (зокрема і щодо кількості базового активу або ціни) не можуть вноситись лише у випадку, коли в самому контракті сторони передбачили неможливість внесення відповідних змін*. Якщо ж у тексті форвардного контракту нічого не зазначено про неможливість внесення змін, ці зміни можливі згідно з ч. 1 ст. 651 ЦК України за наявності домовленості сторін [3]. *Відповід-*

но цивільно-правовий договір, в умовах якого передбачено можливість внесення таких змін, може бути форвардним контрактом.

Щодо того, чи є форвардним контрактом цивільно-правовий договір, у якому після укладення додатковою угодою збільшено розмір загального обсягу поставки, слід вказати, що цивільно-правовий договір, у якому після укладення додаткової угоди збільшено розмір загального обсягу поставки, є форвардним контрактом. Обґрунтування цієї відповіді викладені щодо попереднього питання.

Чи є порушенням вимог п. 10 Положення такі відхилення щодо обов'язкових реквізитів форвардного контракту: по-перше, вживання замість назви контракту «форвардний контракт» такої назви документа, як «контракт», «договір купівлі-продажу» або «договір поставки»; по-друге, визначення, що товар, який є предметом купівлі-продажу, є базовим активом контракту?

Відповідно до викладених вище аргументів та зроблених висновків відсутність відповідних реквізитів чи підміна їх іншими термінами дійсно свідчить про те, що відповідний договір (контракт) не можна вважати форвардним.

Таким чином, із дослідженого можна зробити такі висновки.

1. Форвардний контракт — це різновид строкового договору купівлі-продажу, який характеризується специфічними ознаками. Найголовніша із таких специфічних ознак — це наявність відповідних реквізитів форвардного контракту, передбачених у Положенні про вимоги до стандартної (типової) форми деривативів. Зіставлення форвардного контракту з договором купівлі-продажу (договором поставки) дозволяє говорити про те, що інші особливі умови форвардних контрактів стосуються назви договору, предмету договору, відсутність збігу часу укладення договору та часу передачі товару (базового активу), строковості договору, підвищеної ризиковості (алеаторності) договору, ціна договору визначається домовленістю сторін на момент укладення договору, на неї не впливає інфляція, зміна курсу валют, зміна ринкових цін тощо.

2. Форвардний контракт як дериватив вирізняється серед цивільно-правових договорів:

— вимогами до стандартної форми форвардного контракту, передбаченого Положення про вимоги до стандартної (типової) форми деривативів;

— застосуванням особливих назв до окремих умов контракту (ціна у форвардному контракті — вартість контракту, ціна виконання; предмет договору у форвардному контракті — базовий актив).

3. Письмова форма таких цивільно-правових договорів, як купівля-продаж, договір поставки в поєднанні з наявністю в них реквізитів, передбачених п. 10 Положення про вимоги до стандартної (типової) форми деривативів, дозволяє віднести їх до форвардних контрактів.

4. За згодою сторін до умов форвардного договору можна вносити будь-які зміни, зокрема щодо кількості базового активу та ціни.

Зміни у форвардний контракт не можуть вноситись, лише у випадку, коли у самому контракті сторони передбачили неможливість внесення відповідних змін. У тексті форвардного контракту сторони можуть прямо передбачити можливість внесення змін до цього договору.

5. Після укладення форвардного контракту сторони можуть збільшити розмір загального обсягу поставки шляхом вчинення додаткової угоди про це.

6. Порухення імперативних вимог п. 10 Положення про вимоги до стандартної (типової) форми деривативів, що проявляється у відсутності відповідних реквізитів чи підміна їх іншими термінами, свідчить про те, що відповідний договір (контракт) не можна вважати форвардним. У якості таких порушень може виступати: вживання замість назви контракту — «форвардний контракт» таких назв, як «контракт», «договір купівлі-продажу», «договір поставки», невикористання для позначення предмета форвардного контракту терміна «базовий актив контракту».

Список використаних джерел

1. Колодізов О. М., Коцюба О. В. Аналіз перспектив розвитку ринку деривативів в Україні з урахуванням вирішення проблеми його нормативно-правового регулювання. *Фінанси та банківська справа*. 2016. № 1. С. 242–248.
2. Лисак О. В., Льющенко Г. В. Порівняльно-правова характеристика основних положень форвардних і ф'ючерських контрактів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 2. С. 153–155.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435–IV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://goo.gl/R6dhZs>.
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755–V. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://goo.gl/rfnrcz>.
5. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436–IV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://goo.gl/om7odG>.
6. Положення про вимоги до стандартної (типової) форми деривативів : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 19.04.1999 р. № 632. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://goo.gl/bmJCxf>.
7. Про товарну біржу : Закон України від 10.12.1991 р. № 1956–XII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://goo.gl/58sVKX>.
8. Про деякі питання здійснення страхування посівів та майбутнього врожаю озимих зернових сільськогосподарських культур з державною підтримкою від сільськогосподарських ризиків на весь період вирощування : розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 21.05.2014 р. № 1501. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://goo.gl/Зарґса>.
9. Про деякі питання здійснення страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою : розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 30.10.2012 р. № 1968. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://goo.gl/hnEкаy>.

10. *Иванова Е. В.* Правовая квалификация деривативов : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. М., 2006. 196 л.
11. *Калінюк О.* Поняття, форма та деякі види попереднього договору. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2018. № 1. URL : <https://goo.gl/1vKJrh>.
12. *Берлач А. І.* Біржове право України. К. : Університет «Україна», 2008. 316 с.
13. Рішення Господарського суду Хмельницької області від 22.04.2014 р. у справі № 24/233/13-г за позовом заступника прокурора Хмельницької області в інтересах держави та Аграрного фонду до товариства з обмеженою відповідальністю «Енселко Агро» про стягнення заборгованості, штрафу та пені. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://goo.gl/w2xtiH>.
14. Постанова Вищого господарського суду України від 30.10.2012 р. у справі № 5023/1305/12 за позовом ПуАТ «Атоменергокомплект» до Сільськогосподарського товариства з обмеженою відповідальністю «Куйбишево» про стягнення за форвардним контрактом. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://goo.gl/br8M3Z>.
15. Рішення Господарського суду Харківської області від 12.03.2012 р. у справі № 5023/6982/11 за позовом ТОВ «Безмятежне» до ПАТ «Атоменергокомплект» про визнання недійсною додаткової угоди до форвардного контракту. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://goo.gl/kxqby8>.
16. *Мельничук Г. В.* Правовая природа расчетных форвардных сделок и сделок РЕПО. *Законодательство*. 2000. № 2. С. 21–23.
17. Рішення Господарського суду Одеської області від 26.12.2016 р. у справі № 916/4686/15 за позовом ПАТ «Сбербанк» до ТзОВ «Укрбуд-спецтех» та Особа_4 про визнання недійсним форвардного контракту. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://goo.gl/NS9eLB>.
18. *Чорна О. И.* Форвард: сделка или пари? *Финансовая Россия*. Приложение. 1998. № 40. С. 96.

Надійшла до редакції 01.12.2018

Sambir, O. Ye.; Boryslavska, M. V. Differentiation of the Forward Contract and Contracts of Purchase and Sale

The article deals with the analysis of a concept of the forward contract and its dissociation from some civil contracts on transfer of possessions in property (the contract of purchase and sale, the contract of delivery). The value and advantages of forward contracts to both parties of the contract are revealed. In the research first of all the forward contract and the contract of purchase and sale (contract of delivery) are analyzed and compared. Signs of the specified contracts by the following criteria are investigated: type of trade; subject of the contract; ratio of time of signing of the contract and time of transfer of goods; transfer term; riskiness (aleatory contract) as sign of the transaction; price; parties of the contract; contract form. The mentioned comparison is realized in the form of the table. It is proved that the forward contract is such a contract of purchase and sale which has special signs, among which: existence of the corresponding details of the forward contract provided by the legislation, in particular the Provision on requirements to a standard (typical) form of derivatives; obligations to transfer goods in the future to a certain time and the price determined at the time of signing of the contract. It is proved that any kind of the contract of purchase and sale (delivery, contracting of agricultural products, supply with energy and other resources through the attached network) can be carried to forward contracts, respectively — to derivatives. Respectively, they are characterized both by signs of the contract of a certain type of purchase and sale, and signs of forward contracts. Such conditions of forward contracts as a basic asset and cost of the contract (the execution price) are characterized in detail. The agricultural products act as usually basic asset of forward contracts. It is revealed that goods price on the forward contract is not identical to the market price of these goods. Theoretical conclusions are confirmed by the analysis of judicial practice of Ukraine. The list of features (criteria) is revealed which allow drawing the conclusion, whether certain contracts of purchase and sale are at the same time the forward contracts.

Keywords: *forward contract, derivative, contract of purchase and sale, contract of delivery, price of the contract; execution price; basic asset of the contract.*

